

KAPITTEL 1

Norskhet og rasialisering – friksjon, omveltning og utvidelse

Carla Ramirez Institutt for pedagogikk og livslang læring, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Ida Marie Lyså Institutt for pedagogikk og livslang læring, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Innledning

De siste årene har det vært mange diskusjoner i det offentlige ordskiftet rundt hva det vil si å være norsk, hvem som er norsk nok, eller hvem som ønsker å definere seg som norsk. Ytringer, kronikker og debatter i aviser og TV (Ashraf, 2022; Ramirez, 2022b; Solvang, 2022) har satt søkelys på og tematisert utfordringer rundt hvem som har tilgang til norskhet, utfordringer rundt tilhørighet til det norske, erfaringer med utenforskap og diskriminering koblet til hudfarge og etnisitet, samt manglende toleranse, inkludering og aksept for forskjellighet i det norske samfunnet. Enkeltmennesker forteller om hvordan norskhet ikke er tilgjengelig, at man føler seg norsk, men ikke blir anerkjent som norsk av samfunnet, eller at man har endt opp med å ikke ville identifisere seg som norsk lenger. Disse erfaringene er koblet til år med opplevelser som hindrer en slik følelse (Nasser, 2022; Solvang, 2022). NRK har publisert en rekke programmer som diskuterer vanskelige tema rundt tilhørighet, religion, kultur og identitet, som for eksempel dramaserien *Norsk-ish* som handler om det å stå i spagat mellom to kulturer; *Chattes*, et ungt talkshow hvor tabubelagte temaer diskuteres; reiseprogrammet *99 % norsk*, hvor unge nordmenn reiser med bestevennen til utlandet for å bli bedre kjent og lære mer om hverandres kulturelle bakgrunner og livserfaringer; og *Ikke spør om det*, hvor forskjellige

grupper i samfunnet må svare på politisk ukorrekte spørsmål.¹ I skjønnlitteratur, dikt og håndbøker løftes også tematikker som rasisme, rasialisering og erfaringer/utfordringer ved å leve i Norge med minoritetsbakgrunn (Ali, 2023; Bile et al., 2017; Herz, 2021; Naveen, 2022; Shakar, 2020, 2022; Tjønn, 2022; Williamson, 2021). Den store interessen rundt tematikken viser at det å snakke om (grenser for) norskhet er en viktig og aktuell diskusjon i dag, både for enkeltindivider og for samfunnet som helhet. Nåtidens politiske og kulturelle klima illustrerer et spenningsfelt mellom forestillinger om norskhet og tilgang til det norske, noe som er temaet i denne antologien. I denne boken tar vi utgangspunkt i koblinger, møtepunkter, grenser og tilganger til norskhet gjennom ulike teoretiske blikk, for å gå inn i diskusjoner om norskhet i et meningsskapende rom av friksjon, omveltning og utvidelse.

Selv om befolkningen i Norge er heterogen, kan *forestillinger* om norsk kultur, nordmenn og innvandrere sies å være homogene. Innvandrerbefolkningen i Norge utgjorde per 1. januar 2023 19,9 prosent av totalbefolkningen, hvis man regner med både innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre (Statistisk sentralbyrå [SSB], 2023a). Dette tilsvarer 1 091 087 personer; altså over en million mennesker i en total befolkning på 5 504 329 (SSB, 2023c). Halvparten av innvandrere i Norge er fra andre nordiske og vestlige land, med 506 072 mennesker (SSB, 2023b). Likevel oppstår det ofte debatter i offentlighet og media om skillet mellom *oss norske* og *de andre*, der *de andre* regnes som melaninrike innvandrere fra ikke-vestlige land, urfolk (som samer), og nasjonale minoriteter (som rom, romani, kvener, skogfinner og jøder) (Brandal et al., 2017, Midtbøen & Rogstad, 2012). Innvandrere fra vestlige land forblir ofte usynlige i innvandringsdebatten selv om de utgjør den største gruppen, noe som understøtter behovet for å se nærmere på hvordan annerledeshet forstås og gis mening i Norge. Senere tids diskusjoner har også påpekt hvordan den norske stat forskjellsbehandler flyktninger, noe som skaper både klasseskiller og kulturelle skiller i samfunnet (Apeland, 2022), og det har blitt foreslått hvordan dette henger sammen med hvordan kulturell nærhet setter noen flyktninger over andre i det norske samfunnet (Mogstad & Larsen, 2022).

For over tjue år siden publiserte Marianne Gullestad boken *Det norske sett med nye øyne* (2002a). Boken bidro til faglige debatter om hvordan

1 Alle programmene er tilgjengelige på tv.nrk.no.

den norske selvforståelsen spiller en rolle i diskusjoner om rasisme og innvandring i Norge. Gullestad påpekte at slike diskusjoner kretser rundt tatt-for-gitte forestillinger om det norske, og at slike forestillinger skaper kulturelle premisser for sosiale relasjoner mellom majoritet og minoritet. Det er i disse diskusjoner denne boken søker å bidra, med nye, dagsaktuelle, empiriske og faglige bidrag. Gjennom å tilby kritiske innfallsvinkler til det å forstå norskhet som et stivnet kulturelt, etnisk, geografisk og materielt fenomen, avdekker bidragsytere hvordan forekomst av rasisme og rasialisering betyr noe for den gjengse forståelsen av hvem som defineres som norsk i dag. Hvordan kan vi forstå norskhet i dagens heterogene samfunn? Når vi undersøker våre tause forestillinger og tatt-for-githeter om ulike grupper, hvem kan defineres som norsk?

I dette kapitlet ser vi nærmere på hvordan og hvorfor rasialisering og forestillinger om oss og den andre bør inkluderes i analyser av norskhet i dagens debatt. Forfatterne i antologien er medlemmer av forskergruppen WorldViews ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), og vi er engasjerte i prosjekter og forskning som utforsker og kritisk reflekterer rundt hvordan ulike verdsett, verdenssyn, forestillinger og forståelser påvirker og påvirkes av barn, ungdom og familier i Norge i dag. Fra en interdisiplinær samfunnsvitenskapelig innfallsvinkel, med bakgrunner i antropologi, sosiologi, pedagogikk, rådgivning, geografi og barndomsstudier, representerer vi varierte teoretiske og epistemologiske ståsted. Forfatterne i antologien er en sammensatt gruppe, med forskjellige kjønn, hudfarger, fenotypiske trekk, etniske bakgrunner, religiøs tilhørighet og erfaringer rundt tematikken rasialisering og nye måter å være norsk på. Vår posisjonering, samt vår varierte kroppslige kunnskap og våre ulike erfaringer med norskhet, skaper dynamiske innfallsvinkler til antologiens tematikk. Boken gjenspeiler mangfoldige analytiske innramminger som blir synlige i våre teoretiske valg. På den ene siden settes søkelyset på «oss selv» ved bruk av perspektiver som tilbyr et sterkere søkelys på vår egen norske kultur og verdier. På den andre side har vi et utadrettet fokus, hvor internasjonale sammenhenger anerkjennes for å få en bedre forståelse av hvordan Norge er sammenvevd med resten av verden gjennom innvandring, kulturmøter og globaliseringsprosesser.

Vi starter kapitlet med en kort historisk redegjørelse av relevante begreper som *rase*, rasisme og rasialisering. Ved å plassere rasialiseringprosesser i en slik historisk sammenheng, blir det enklere å forstå dagsaktuelle problemstillinger i lys av både eldre, nyere, nasjonale og

internasjonale perspektiver. Deretter ser vi nærmere på en *stivnet* norskhet gjennom perspektiver på forestilt likhet, fargeblindhet og hverdagsrasisme, før vi setter søkelys på fremmedfrykt i Norge. Slike kulturelle rammer kan skape normative forståelser og skillelinjer mellom *oss* og *de andre*, og de kan tydeliggjøre hvilke premisser norsk kultur setter for diskusjoner og forståelser av rasialiseringsprosesser i dag. Videre presiseres hvordan vi må løfte blikket utover landets nasjonale grenser for å forstå disse prosessene. Sosiale relasjoner mellom majoritet og minoritet i Norge bør forstås i sammenheng med overordnede andregjørings- og globaliseringsprosesser i verden. Vi setter derfor søkelys på internasjonale teoretiske innfallsvinkler som postkoloniale og dekoloniale perspektiver, samt hvithetsstudier. Disse perspektivene er nyttige for å teoretisere koblinger til historiske og transnasjonale hendelser og strømninger. Deretter ser vi på hvordan teoretiske perspektiver på posthumanisme vektlegger betydning av kontekst, relasjoner og situert kunnskap, og hvordan slike perspektiver bidrar til å utvide måten vi forstår rasialisering på i dag. Videre presenteres antologiens ulike kapittelbidrag gjennom ord som illustrerer ulike former for bevegelse; friksjoner, omveltninger og utvidelser. Til slutt diskuteres muligheter for å omfavne *en norskhet i bevegelse*.

Historisk begrepsoversikt

De siste årene har forskning på rasialisering og rasisme i norsk og nordisk kontekst fått et oppsving gjennom blant annet antologier (Døving, 2022; Hervik, 2019b), temanummer i tidsskrift (Daniel, 2022; Haugsgjerd & Thorbjørnsrud, 2021; Hervik, 2022; Keskinen & Andreassen, 2017; Synnes & Iversen, 2023) og innføringsbøker (Andersson, 2022b; Bangstad & Døving, 2015). I tillegg har det blitt publisert flere handlingsplaner, rapporter og evalueringer om diskriminering og rasisme i samfunn og arbeidsliv (Berg & Håpnes, 2002; Lødding & Vibe, 2011; Midtbøen & Rogstad, 2012; Wollscheid et al., 2021, 2022). I utdanningsammenheng har også rasisme blitt satt på dagsordenen, blant annet gjennom etablering av undervisningstilbud som Dembra², samt temanummer i tidsskrift og antologier om fordommer og

2 Dembra, *Demokratisk beredskap mot rasisme og antisemittisme*, ble etablert på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet i 2012. Dembra er en ressurs for lærere og skoler i arbeid med tema som antisemittisme, rasisme og andre former for diskriminering. Se <https://dembra.no/no/om-dembra/> (29.05.2023).

rasisme i skolen i Norge (Faye et al., 2021; von der Lippe, 2021) og Norden (Vertelytė & Li, 2021). Ifølge Døving (2022) har norsk offentlighet gjennomgått et paradigmeskifte når det gjelder interesse for og vilje til å snakke om rasisme som fenomen. Samtidig som det er bred enighet om at det finnes rasisme i Norge og at det må forskes mer på utbredelse og erfaringer med rasisme og rasialisering, er det uenighet i hvordan vi skal forstå begrepene rase, rasisme og rasialisering, noe som springer ut av ulike forståelser som finnes om fenomenet.

Når det gjelder rasebegrepet, har diskusjoner om betydning av fenotypiske trekk og hudfarge vært nærmest fraværende innenfor norsk utdanning, barnevern og andre offentlige institusjoner (Pihl, 2009; Svendsen, 2014). Det virker som om begrepet *rase* er et tabu i politiske diskusjoner og offentlige dokumenter (Fylkesnes, 2018). Ifølge Andersson (2022a) unngås begrepet *rase* både i dagligtale og som sosiologisk begrep i skandinaviske samfunn i dag. Det handler om å ta avstand fra begrepet. Rasetypologi, forestillingen om forskjellige rasetyper av biologisk art, fikk fotfeste i naturvitenskapene på 1800-tallet, og spredte seg deretter til kultur- og samfunnsvitenskapene. Både europeisk imperialisme og rasesegregering i USA tjente på en teori som kunne forsvare undertrykkelse av ikke-hvite. Den vitenskapelige forestillingen om et medfødt biologisk rasehierarki hjalp kolonistene å argumentere for ønsket om å sivilisere *de andre* (Said, 1978).

Rasebegrepet har over tid beveget seg fra å bli forstått biologisk, til å bli en sosiopolitisk konstruksjon. Utover 1900-tallet ble den biologiske forklaringen til rasebegrepet svært kritisert. Etter andre verdenskrig og opprettelsen av FN ble det konkludert at rasebegrepet ikke lenger hadde vitenskapelig relevans når man skal forklare forskjeller mellom mennesker (Hervik, 2019b). Etter andre verdenskrig ble rasebegrepet i større grad erstattet med begrepene etnisitet og kultur, og en sosialkonstruktivistisk forklaring av forskjeller mellom mennesker ble forstått gjennom fenomener som migrasjon, erobring, nasjonsbygging, samhandling og blanding av folkegrupper over tid (Andersson, 2022a). *Rase* ble et skjult begrep i samfunnsanalyser, og har blitt erstattet med begrepet etnisitet. Etnisitet innebærer forestillinger om felles opphav og/eller konstruerte grenser mellom inn- og utgrupper (Andersson, 2022a). I denne antologien argumenterer vi for at rasebegrepets tilsynelatende semantiske utryddelse ikke nødvendigvis betyr at det ikke finnes i politiske diskurser, forestillinger, strukturer og praksiser i Norge. På den ene siden finner man en negasjon av begrepet *rase*, samtidig som rasialiserte diskurser og eksistensen av rasisme blir

underkommunisert (Helland, 2019; Svendsen, 2014). I ulike kapitler i denne antologien utforsker forfatterne paradokset som finnes mellom erfaringer med rasisme og rasialisering, og hvordan dens skjulte eksistens utspiller seg i ulike empiriske kontekster.

Når det gjelder rasisme, definerer Døving (2022, s. 13) begrepet slik: «Og her er vi i kjernen av rasisme som fenomen: Et menneske tillegges bortimot uforanderlige egenskaper kun i kraft av hvor det kommer fra eller hvem som har gitt det liv.» Eksistensen av rasisme i ulike institusjonelle og relasjonelle kontekster har vært et debattert tema i norsk forskning de siste årene (Andersson, 2017; Bangstad, 2017; Døving, 2022; Pihl et al., 2018). Begrepet rasisme peker på selve fenomenet av kategorier om menneskelig distinksjoner og forskjeller basert på fenotype og hudfarge.

Rasialisering er en videreføring av begrepet rasisme, forstått som et abstrakt og teoretisk fenomen. Den flytter fokuset fra rasisme som kategorisk betegnelse og over på forskjellskapende prosesser, og hvordan ulikhet konstrueres, praktiseres, gjøres og brukes (Døving, 2022). I denne antologien forstår vi rasialisering som en sosial prosess hvor individer tilskrives en rasemessig eller etnisk identitet. Vi er inspirert av Franz Fanon (1986). Han la vekt på *rasialiseringssprosessen*, altså en prosess av klassifisering og kategorisering hvor praksiser og hva som gjøres vektlegges. Rasialisering erkjenner at rasisme dukker opp i mange former, og at rasialiseringsspraksiser bør studeres innenfor sin situerte kontekst. Begrepet rasialisering vektlegger hvordan *rase* og rasisme som fenomener gjøres i sosiale praksiser, og former hvordan mennesker, situasjoner, ytringer og praksiser blir klassifisert og forstått i situerte, materielle og relasjonelle kontekster (Prieur, 2010).

Diskusjoner om begrepsbruk krever at vi kontinuerlig forholder oss både til historisering av begreper og perspektiver vi benytter for å fortolke fenomener, samt en utforskning av vår egen posisjonering og erfaringsbaserte forståelse av disse. I det følgende skal vi se nærmere på kulturelle dimensjoner som former våre forestillinger om norskhet, og som er relevante i diskusjoner rundt den rasialiserte norskheten.

En stivnet forestilt norskhet

Brochmann (2004) hevder at det norske velferdssamfunnet og ideologier om multikulturalisme er uforenlige. Velferdssamfunnet krever stor grad av konsensus, likhet og en felles nasjonal identitet, mens ideologien om multikulturalisme krever aksept og anerkjennelse av forskjellighet. Sett i

sammenheng med Gullestads forståelse av individualisme, som hun ser som spesifikk for norsk og nordeuropeisk kontekst, kan slike spenninger forsterkes. Norsk kultur er preget av *egalitær individualisme*; en form for forestilt likhet, der det å føle seg lik henger sammen med å være av lik verdi, som understøtter en økende etnifisering av nasjonal identitet (Gullestad, 1992, 2002b). Ulikhet blir her noe uønsket som skaper *symbolske gjerder* (*symbolic fences*), som igjen kan vanskeliggjøre tilgang til norskhet, også for grupper som har levd sine liv i Norge og føler seg norske, slik som barn av innvandrere, innvandrere som kom tidlig i sine liv, og internasjonalt adopterte. Slike grupper tydeliggjør hvordan forestilt likhet i en egalitær kontekst kan vanskeliggjøre følelsen av å være en del av fellesskapet. Tanken om norskhet blir derfor en relevant innfallsvinkel for å forstå hvordan rasisme og rasialisering foregår i Norge. Slike aspekter indikerer at forestillingen om det norske fremdeles er stivnet, noe vi ønsker å utfordre med denne boken. Det norske forståelsen av likhet er tett knyttet til den nasjonale selvforståelsen, væremåten og det norske folket (Gullestad, 2006b), som gjør at likeverd bør undersøkes som noe mer enn en politisk målsetting. Likhet blir til en karakteristikk av det norske folket, noe som fører til at herkomst og blodsbånd får en kulturell verdi og gir den norske selvforståelsen et etnisk preg (Seeberg, 2003). Som ulike kapitler i denne boken utforsker, kan slike rammer skape andregjøringsprosesser, både direkte og indirekte. Den samiske urbefolkningen i Norge er et eksempel på en gruppe der assimileringpolitikk og fornorskningprosesser har skapt kulturelle spenningsfelt som fortsetter å påvirke det politiske, kulturelle og sosiale klimaet i dag. Rapportering i media om hets og hatkriminalitet knyttet til samisk kulturell identitet (Lefdal, 2023; Lysvold, 2019), og flere nylig publiserte rapporter (Norges institusjon for menneskerettigheter, 2022; Sametinget, u.å.; Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023) dokumenterer at samehets er et alvorlig samfunnsproblem. Hva skal så til for å få innpass som norsk i dag hvis slike praksiser og forståelser eksisterer?

Andre relevante begreper i denne sammenhengen er fargeblindhet og hverdagsrasisme. Begge viser til mekanismer som gjør rasialiseringprosesser usynlige i samfunnet. Fargeblindhet brukes ofte som et moralsk argument for å indikere at fordi man ikke ser farge, kan man ikke være en rasist. Ibram X. Kendi, antirasistisk aktivist, historiker og forsker, advarer mot fargeblindhetens språk. Han understreker at de som omfavner fargeblindhetens språk, ikke ser betydningen av *rase* eller hudfarge, og slik hindrer avdekking av rasisme gjennom en form for *rasistisk passivitet* (Kendi, 2019).

Det såkalte fargeblinde norske samfunnet utgjør slik en spesiell ramme for diskusjoner om rasisme: Dersom man ikke ser farge, kan man anerkjenne at rasialiserte praksiser skjer? Den antatte godheten og respekten som ligger i fargeblindhet, kan føre til at vi overser (på samfunnsnivå og i personlige relasjoner) hvordan underkommunisering av forskjellighet også kan føre til forskjellsskapende praksiser.

Hverdagsrasisme forstås som handlinger og praksiser som vanligvis er en del av samfunnets normale sosiale orden, men som erfares som rasialiserte av ulike minoritetsgrupper (Essed, 1991). Handlinger kan fremstå som normale og umerkelige for majoriteten, og de har ofte en velkjent og familiær dimensjon i hverdagslivet. Derfor kan majoritet og minoritet ha vidt forskjellige oppfatning av samme praksis. Hverdagsrasisme handler om definisjonsmakt (Führer, 2022). Det handler om manglende anerkjennelse for hvordan noen grupper erfarer enkelte praksiser majoriteten tar for gitt, og/eller eksotifisering av minoriteters subjektivitet som gjør at deres erfaringer ikke blir løftet frem (Rogstad & Midtbøen, 2009). En slik form for rasistisk passivitet (Kendi, 2019) eller uvitenhet kan kobles til diskusjoner rundt den norske selvforståelsen og forståelser av annerledeshet. Man kan si at fargeblindhet og hverdagsrasisme lever i beste velgående i Norge i dag gjennom forestillingen av Norge som et sekularisert samfunn og en fredsnasjon; snille og tolerante overfor mennesker med en annen religion og hudfarge. Det kan imidlertid være vanskelig å få øye på hvordan fargeblindhet og hverdagsrasisme skaper barrierer heller enn muligheter for barn og unge, for eksempel i utdanningskonteksten. Dette skaper et kulturelt paradoks: Hvis likeverdighet forstås som likhet og egalitær individualisme krever at streben etter likhet blir stor og forskjellene tones ned, hvordan inkluderes etnisk, kulturell og religiøs forskjellighet og annerledeshet i Norge? I det følgende retter vi søkelyset mot flere slike sammenhenger og viser til flere perspektiver som brukes av forfatterne i denne boken.

Fremmedfrykt i Norge

Drapet på afrikansk-amerikanske George Floyd 25. mai 2020 gjorde at bevegelsen *Black Lives Matter* fikk et globalt nedslagsfelt, og søkelyset på strukturell rasisme ble satt på dagsorden verden over. I Norge blir det rasistiske drapet på Johanne Zhangjia Ihle-Hansen i 2019, Obiora-saken i 2006, drapet på Benjamin Hermansen i 2001 og terrorangrepene i Norge

22. juli 2011 trukket frem som relevante hendelser i vår nære historie. I etterkant av drapet på George Floyd i USA, delte mange unge med synlig minoritetsbakgrunn i Norge sine erfaringer med forskjellsbehandling, mistenkeliggjøring og påminnelser om at de egentlig ikke hører til i det norske samfunnet (Retriever, 2020). Forskning viser at det finnes etnisk diskriminering både i arbeidslivet (Midtbøen, 2012) og innenfor utdanning (Fylkesnes, 2019; Ramirez, 2022a). Alle disse erfaringene tyder på eksistensen av strukturell rasisme i Norge. Begrepet strukturell rasisme kan forstås som en paraplybetegnelse som beskriver hvordan rasisme og rasialisering fortsatt finner sted i ulike samfunnsområder på strukturnivå, som i juss, utdanning, arbeidsliv og offentlig forvaltning. Strukturell rasisme handler om å flytte perspektivet fra enkeltmenneskers eller gruppers holdninger, til «samfunnets underliggende strukturer som former grupperelasjoner og påvirker minoriteters makt og muligheter i samfunnet, på mer subtile, iblant ubevisste måter» (Midtbøen, 2021, s. 106).

Siden 1990-tallet har opplevelser av rasisme på individnivået blitt anerkjent som et samfunnsproblem, mens strukturell rasisme har forblitt i skyggen, ettersom fenomenet ikke enkelt lar seg definere, avgrense og undersøke (Haugsgjerd & Thorbjørnsrud, 2021). Erdal (2021) hevder at strukturell rasisme dreier seg om hvem som har *rett* til å være hvor, på den ene siden, og på den andre siden, hvem som får *lov* til å leve og være her i Norge. Det handler om hvem som får lov til å være en likeverdig borger. Nasjonal og internasjonal forskning viser at strukturell rasisme og rasialisering av mennesker er selveste bærebjelkene i rasismens struktur og at det forekommer i samfunn med synlige minoriteter (Døving, 2022). Begrepet har imidlertid vært gjenstand for omfattende kritikk i forskningslitteraturen, da empirisk forskning viser at etterkommere av innvandrere i Norge opplever en betydelig oppadstigende sosial mobilitet sammenlignet med sine foreldre (Hermansen, 2016). Denne sosiale mobiliteten peker i retning av strukturell inkludering gjennom velferdsstatens omfordelende og utjevneende institusjoner (Hermansen, 2017). Relativ lav økonomisk ulikhet, et omfattende sosialt sikkerhetsnett og et godt utbygd og gratis utdanningssystem gir institusjonelle betingelser for oppadstigende sosial mobilitet blant etterkommere av innvandrere, og disse betingelsene er nødt til å tas med i beregningen når vi vurderer relevansen av strukturell rasisme i Norge (Midtbøen, 2021). Likevel blir det for enkelt å hevde at strukturell rasisme ikke er et egnet begrep til å forstå rasialisering i norsk kontekst. Midtbøen og Kitterød (2019) gjennomførte en studie hvor de

sammenligner graden av selvopplevd diskriminering i arbeidslivet blant innvandrere og etterkommere av innvandrere i Norge. Et av funnene fra studien viser at de som har lyktes i å få seg en jobb i høystatusyrker i Norge, rapporterer mer diskriminering enn andre. I forskningslitteraturen blir dette fenomenet kalt *integrasjonsparadokset* (Tuppat & Gerhards, 2020), og peker på hvordan investering i høyere utdanning øker forventninger om likebehandling, og hvordan det å være innlemmet i høystatus- og eliteyrker kan gi større eksponering for diskriminering. Det er bekymringsfullt hvis diskriminering forblir en stabil barriere i arbeidslivet selv for godt integrerte innvandrere eller etterkommere av innvandrere.

En annen viktig diskusjon i denne sammenheng er i hvilken grad etterkommere av innvandrere, altså norskfødte av innvandrerforeldre, erfarer at de blir oppfattet og akseptert som norske, eller om de erfarer at det kontinuerlig blir stilt spørsmål ved deres tilhørighet til Norge. En stor surveyundersøkelse om holdninger og erfaringer blant unge med innvandrerbakgrunn i Norge viser at det er et gap mellom hvordan unge oppfatter seg selv som norske, men ikke opplever at andre gjør det samme (Friberg, 2021). Dette gapet er større for etterkommere, altså for norskfødte med innvandrerforeldre, enn for innvandrere. Etterkommere definerer seg oftere som norske da de er født og oppvokst i landet og har sterkere referanserammer til norskheten gjennom erfaringer i både barnehage, skole og med venner. Midtbøen (2021) påpeker at velferdsstatens institusjoner kan tilrettelegge for inkludering i den sosioøkonomiske sfæren gjennom muligheter til utdanning og arbeid, men anerkjennelse av identitet og opplevelsen av tilhørighet i hverdagsliv og offentlighet, den sosiale og kulturelle sfæren, er vanskeligere å sikre.

Videre retter vi oppmerksomheten mot teoretiske perspektiver og internasjonale koblinger som også henger sammen med våre teoretiseringer av norskhet i kapitlene i boken.

Teoretiske perspektiver

Norge anno 2024 karakteriseres av sosial, kulturell, materiell og teknologisk kompleksitet på bakgrunn av økende global handel, internasjonal konkurranse og samarbeid, og økende migrasjon. I tillegg kommer også innovasjon innen datateknologi og nettbasert mediekommunikasjon, samt nyere samfunnsendringer som pandemier, klimakrisen og politisk konflikt. Slike sammenhenger kompliserer forståelsen av norskhet og debatter

om rasisme, og viser nødvendigheten av å inkludere internasjonale perspektiver i analyser av rasialisering og vektlegging av hvordan Norge er sammenfiltret med resten av verden.

Post- og dekolonial teori, hvithetsstudier og posthumanisme er teoretiske bidrag som har etablert seg i norsk samfunnsvitenskap de siste tretti årene. Selv om de fleste post-teorier har blitt skapt i enten USA eller Storbritannia, anvendes de i norsk forskning i dag. Likevel pågår det jevnlig debatter om kontekstualisering, import og gyldighet når de overføres til den norske konteksten (Døving, 2022). Det er fortsatt delvis sterke diskusjoner i enkelte norske akademiske miljøer om import av begreper og teorier til den norske og nordiske konteksten. Et viktig premiss i denne boken er at fordi Norge og de andre skandinaviske land er sterkt innlemmet i verdens globale, økonomiske og teknologiske utvikling, bør de betraktes i sammenheng med resten av verden når det gjelder påvirkning av globaliseringsprosesser, migrasjon, transnasjonalt samarbeid og kommunikasjonsteknologi. For å nyansere og utforske sammenfiltringer i samtidens mangfoldige og komplekse norske samfunn, benytter vi oss både av nasjonale og internasjonale teoretiske tilnærminger. De fleste forfatterne i denne antologien er inspirert av post- og dekoloniale teoretikers idehistoriske redegjørelser for hvordan arven fra opplysningstiden og kolonitiden og dagens globaliseringstendenser bidrar til å segmentere forskjeller mellom mennesker; ofte gjennom antatte gode intensjoner om å hjelpe, sivilisere og opplyse *den andre* (Fanon, 1986; Mignolo, 2009; Said, 1978; Spivak, 1994). I det følgende skal vi kort redegjøre for post- og dekolonial teori, hvithetsstudier og posthumanisme.

Post- og dekoloniale perspektiver avdekker hvordan historiske prosesser – som imperialism, kolonitiden og globalisering – innfiltres i menneskelig erfaring og fortolkning av verden og fører til andregjøringprosesser (Said, 1978). Post- og dekoloniale teorier beskriver hvordan verden, gjennom kolonitiden, ble oppdelt i en forestilling om at den første verden hadde kunnskap, mens den tredje verden hadde kultur (Mignolo, 2009), og kritiserer universaliteten til vestlig kunnskap og overlegenheten til vestlig kultur. Felles for teoriene er at de konfronterer og utfordrer eurosentriske historiske narrativer, og argumenterer for at det er nødvendig å anerkjenne fremveksten av den vestlige moderne verden i en bredere sammenheng hvor kolonialisme, europeisk imperialism og slaveri også inngår i historien (Bhambra, 2014). Teoriene kobles imidlertid til forskjellige områder og tidsepoker. Postkolonialisme kobles til Midtøsten

og Sør-Asia fra 1800-tallet til vår tid, mens dekoloniale perspektiver kobles til Latin- og Sør-Amerika i en lengre tidsramme (fra 1400-tallet) (Bhambra, 2014, s. 115).

Postkolonial teori er først og fremst opptatt av å se på de politiske, estetiske, økonomiske, historiske og sosiale innvirkningene som den europeiske kolonialismen og imperialismen har hatt i verden, og at det er umulig å forholde seg til eller forklare verden i dag uten å ta hensyn til slike aspekter (Elam, 2019). Edward Said og hans bok *Orientalism* (1978) regnes som verket som grunnla postkolonial teori. I boken viser Said hvordan Vesten skapte Orienten eller Østen som sin antitese – der Vesten fremstod som en rasjonell, maskulin makthaver, mens Østen var eksotisk, feminin og svak. Homi Bhabha bygde videre på Saids arbeid med søkelys på hvordan multikulturalisme og kultur har koblinger til kolonialisme, lenge etter at kolonitiden formelt tok slutt (Bhabha, 1994). Bhabha fokuserte blant annet på perspektiver som hybriditet (1994), *mimicry* (1984) og ambivalens i utforskningen av kulturell identitet og motstand. Gayatri Spivak er særlig kjent for sitt essay *Can the subaltern speak?* (1994), hvor hun setter søkelys på forestillingen om det koloniale subjektet, kritiserer vestlige berettigelser til å snakke på vegne av *the subaltern woman*, og argumenterer for at dette er en form for epistemisk vold. Disse teoretikere er kjente representanter for postkolonial teori, som på forskjellige måter har analysert vestlige diskurser og representasjoner av *de andre* i sitt bilde.

Noen hevder at Frantz Fanon er grunnleggeren av dekolonial teori gjennom verket *Black Skin, White Masks* (1952), hvor han undersøker mindreverdighetskomplekser hos svarte i hvite, vestlige land. Andre mener at dekolonial teori stammer fra en latinamerikansk bevegelse som kritiserer vestlig kunnskapsproduksjon, spesielt den universaliserte forestillingen om Vestens modernitet, fremskritt og utvikling (Quijano, 2007). Anibal Quijano (2007) setter søkelys på hvordan kolonialisme og vestlig imperialisme har produsert et bilde av modernitet hvor europeisk epistemologi blir presentert som et universelt kunnskapsparadigme, mens kolonialisme og modernitet er så sammenkoblet at man ikke kan snakke om det ene uten å snakke om det andre. Hans begreper *coloniality of power* og *coloniality of knowledge* handler om hvordan strukturer av makt, kontroll og hegemoni fortsetter å dominere verdensforståelsen. Santiago Castro-Gómez' (2021) begrep nullpunktsposisjon (*Zero-Point Hubris*, vår oversettelse), viser

til forestillingen om eksistensen av en abstrakt universalisme, hvor det vestlige subjektet betrakter verden fra et såkalt objektivt, nøytralt observasjonspunkt. Fra denne posisjonen kan det vestlige subjektet observere andre subjekter uten selv å bli observert, og dette privilegiet har gitt det vestlige subjektet en uforholdsmessig stor innflytelse på hvordan andre kulturer og samfunn har blitt forstått og representert. Walter Mignolo (2009) fortsetter arbeidet med epistemisk dekolonisering av kunnskap, gjennom en avkobling (*de-linking*) fra modernitet, forstått som en forlengelse av koloniseringsprosesser (2007). Maria Lugones (2010) viderefører disse ideene ved å inkludere kjønn gjennom dekolonial feminisme.

Som en videreføring og kritisk gren innenfor post-og dekoloniale teorier, finner vi kritiske hvithetsstudier, med Theodore W. Allens *The Invention of the White Race* (1994) og Ruth Frankenberg's *White Women, Race Matters: The Social Construction of Whiteness* (1988) som grunnleggere. Hvithetsstudier undersøker strukturer som produserer hvite privilegier og hvordan hvithet virker i samfunnet. Ifølge Fylkesnes (2018) handler rasisme om en hvit overlegenhetsideologi. Et sentralt perspektiv innenfor kritiske hvithetsstudier handler om at hvithet er et sosialt konstruert begrep, i likhet med begrepene *rase*, rasisme og rasialisering. Den sosialkonstruerte forståelsen av hvithet blir forstått som nedarvede rester fra kolonitiden og imperialismen i verdenshistorien. Rasisme og rasialisering handler om en hvit overlegenhet som kommer til uttrykk i praksis, og er internalisert i våre hoder ved at den oppfattes som normal, vanlig og hverdagslig (Fylkesnes, 2019). Til slutt redegjøres kort for teorien om posthumanisme.

Posthumanisme er et teoretisk rammeverk som kritiserer antroposentrisk tankegang og *human exceptionalism*, hvor mennesket skal være i sentrum for all kunnskapsgenerering og forskning. Posthumane perspektiver utfordrer problematiske innebygde forestillinger innenfor humanisme og arven fra opplysningstiden (Braidotti, 2013). Posthuman teori utfordrer hvem som regnes som menneske (human), hvem eller hva som faller utenfor, og hvordan virkeligheten er sammenfiltret gjennom en erkjennelse av at vi ikke er atskilte fra, men tett påkoblet både menneskelige, ikke-menneskelige og mer-enn-menneskelige agenter i ansamlinger (Barad, 2007). I antologiens siste del vil slike perspektiver benyttes for å teoretisere nye måter å forholde seg til norskhet på i dagens komplekse og mangfoldige samfunn.

Bokens innramming

Norskhetens bevegelser kan tilnærmes fra forskjellige hold. Vi har valgt å ramme inn norskhetens bevegelse med begreper som illustrerer forskjellige typer prosesser: friksjoner, omveltninger og utvidelser. Bokens første del – *friksjoner* – inneholder kapitler som på ulike vis illustrerer hvordan forestillinger om det norske skaper friksjon i møter mellom norskhet og det som ses eller oppfattes som annerledes. Bokens andre del – *omveltninger* – inneholder kapitler som illustrerer ulike former for endringer i sammenhenger hvor rasialisering utspilles: i dialog, i menneskemøter, i identitetspolitikk og i møte mellom menneske og system. Bokens tredje del – *utvidelser* – søker å utvide måter vi kan forholde oss til rasisme og rasialisering gjennom teoretiske perspektiver som åpner opp for andre måter å forstå verden, hvor flere aspekter enn kun det menneskelige settes i fokus.

Friksjoner

De tre første av antologiens kapitler tar opp aspekter som illustrerer hvordan forståelser av norskhet setter kompliserte premisser for fortolkninger av annerledeshet. Med utgangspunkt i erfaringer til internasjonalt adoptertes opplevelser med annerledeshet og andregjøring (Lyså og Satish), forestillinger om *de andre* i landinformasjonsdokumenter om det afghanske samfunnet (Sørsveen) og hijab som katalysator for fordommer (Kalkman og Ursin), utforskes forskjellige sammenhenger der ideen om norskhet skaper rammer og grenser for hvem og hva som kan forstås som norsk.

Ida Marie Lyså og Kjersti Grinde Satish skriver i sitt kapittel «Norsk med hud og hår: Internasjonal adopsjon i Norge» om hvordan internasjonalt adopterte ufrivillig utfordrer tanken om norskhet, selv om de har levd mesteparten av sine liv i Norge. Basert på ti retrospektive kvalitative intervjuer med unge voksne deltagere adoptert som barn fra land i Asia og Sør-Amerika, ser de på hvordan annerledeshet var en konstant påminnelse fra omgivelsene for deltagerne. Ved bruk av hud som analytisk omdreiningspunkt, kulturanalytiske perspektiver på norskhet og postkolonial teori om andregjøring, demonstreres det hvordan deltagerne har opplevd både subtil annerledesgjøring, eksplisitt andregjøring, samt hvordan opplevelse av takknemlighetsgjeld gjør seg gjeldende for internasjonalt adopterte.

Den markerte offentlige, men også private og levde huden, skaper slik en ramme for livserfaringer som kobler seg på både norske kulturelle logikker, samt hendelser i en større geopolitisk sammenheng, og som gjør den «norske forestilte huden» utilgjengelig for deltagerne.

Kapittelet til Aurora Terjesdatter Sørsveen, «Forestillinger om *de andre* i norske landinformasjonsdokumenter», handler om hvilke forestillinger av unge afghanere og det afghanske samfunnet som trer frem når norske landinformasjonsdokumenter studeres gjennom post- og dekoloniale perspektiver. Kapittelet drar veksler på Said (1978) og Castro-Goméz (2021) i utforskningen av landinformasjonsdokumentene. Analysene viser hvordan det vestlige blikket og nullpunktsposisjonen (Castro-Goméz, 2021) avdekker en essensialisering av mennesker og kultur som fremstår som fastlåst og uforanderlig i det norske asylsystemet. Kapittelet viser hvordan asylpolitiske diskurser bygger på antagelser om *de andre* som en trussel for vestlige samfunn, og hvordan disse forestillingene forplanter seg i dokumentene ved at mulige asylsøkere i større grad beskrives som irregulære migranter heller enn flyktninger som behøver beskyttelse.

I kapittelet til Kris Kalkman og Marit Ursin, «Hijaben: Kampen om frihet, kvinnefrigjøring og den muslimske kvinnens 'beste'», utforsker forfatterne hvordan hvithet og vestlige kulturelle praksiser kan bidra til islamofobiske handlinger og holdninger overfor synlig praktiserende muslimske jenter og kvinner i det nåværende Norge. De analyserer en hendelse som fant sted i Oslo i 2021, der en muslimsk jente, Fatima, ble utfordret av en høyreorientert politiker til å bevise at hun bærer hijab av egen fri vilje. I tillegg til postkolonial litteratur, anvender Kalkman og Ursin følgende teorier: hvithetsteori, rasialisering og islamofobi. Analysen beskriver hvordan ulike former for makt og undertrykkelse samhandler, relatert til hvithet, kjønn og kolonial arv. Videre diskuteres hvordan muslimske jenter og kvinner blir objektivisert, rasialisert og seksualisert, som ofre i det koloniale diskursen om «den hvite manns byrde». Analysen løfter også ambivalensen i den koloniale vektleggingen av de vestlige definerte idealene frihet og frigjøring, både innenfor den koloniale diskursen og i reaksjonen og motstanden fra den muslimske jenta. Kalkman og Ursin hevder at i samfunn hvor hvithet og Vestens kulturelle praksiser dominerer, er det en tendens til å se andre kulturer og religioner, som islam, som underordnede, fremmede eller truende, noe som kan bidra til en negativ oppfatning av muslimer og legge grunnlaget for islamofobi (Bangstad, 2014).

Omveltninger

I bokens tre neste kapitler utforskes omveltninger i måter å forholde seg til hverandre på og til forståelser av norskhet. En hendelse av hverdagsrasisme analyseres gjennom en kulturalanalytisk tilnærming (Lyså og Hoem), nyankomne elevers erfaringer undersøkes med søkelys på skoleoverganger (Ramirez og Engan) og muligheter for kulturell identitet som same og/eller norsk for unge sjøsamer utforskes (Pedersen).

Ida Marie Lyså og Irene Bisasso Hoem forholder seg til dette spenningsfeltet i sitt kapittel «'De leker gjemsel med N-ordet': Et kulturalanalytisk blikk på hverdagsrasisme i Norge». Med en autoetnografisk tilnærming tar de utgangspunkt i en personlig erfaring med hverdagsrasisme opplevd av en av forfatterne, og gjennom samtale og diskusjon søker de å forstå erfaringen kulturalanalytisk, i relasjon til norsk kultur. De ser på hvordan ulik vektlegging av individets posisjon kan forklare forskjeller i erfaringer av, og forståelser for, hverdagsrasisme, samt hvordan verdsetting og fokus på hygge og godhet som norske verdier vanskeliggjør det å diskutere og snakke om hverdagsrasisme. Inkongruensen mellom hverdagsrasismens *erfarte* (av minoritetsbefolkningen) og *forestilte* (av majoritetsbefolkningen) eksistens forstås som en form for kontekstløshet; en manglende kobling mellom det nasjonale selvbildet og historiske hendelser som kolonitid og transnasjonale relasjoner, som også kjennetegner den nasjonale fortellingen om Norges uskyld.

Omveltningen det er å omstille seg til en ny kulturell kontekst settes i fokus i det neste kapittelet. Laila Engan og Carla Ramirez viser i sitt kapittel, «På vei inn i norskheten – gradvise skoleoverganger for ungdom med kort botid i Norge», hvordan nyankomne elever med etnisk minoritetsbakgrunn erfarer ulike overganger i norsk skole. Elevenes erfaringer avdekker *usynlige gjerder* i integreringsprosessen og hvordan norsk skole er innlemmet i en norskhet som er vanskelig å få innpass i hos mange nyankomne elever i skolen. Disse usynlige gjerdene handler om at den norske selvforståelsen og nasjonale identiteten er sammenvevd med forestillinger om opprinnelse, slektskap og herkomst (Gullestad, 2006a). Selv om innvandreres bakgrunn kan ha flere overlappinger til nordmenns bakgrunn når det gjelder alder, kjønn, utdanning og sosial klasse, fører forståelsen om oss (majoritetsnordmenn) og dem (innvandrere) til en polarisering når disse forestillingene knyttes til etnisk herkomst, slektskap og kulturell likhet. Gullestad skriver at nettopp vektleggingen av herkomst, opprinnelse og kulturell likhet skaper et usynlig gjerde i aksepten av «immigrants as unmarked citizens who

belong to Norway» (Gullestad, 2002b, s. 59). I skolesammenheng handler det om hvem som blir en del av oss, og hvordan elever fra etniske minoriteter alltid måles mot en normativ norskhet hvor hvithet og det norske språket er fremtredende (Chinga-Ramirez, 2017, 2018).

Diskusjoner rundt norskhet og rasialisering er ikke bare gjeldende når det kommer til ikke-vestlige innvandrere i Norge. Samisk identitetspolitikk er et svært relevant område i Norge, både historisk og i dag. Inger Pedersens kapittel i antologien, «Mot nye identiteter i Sápmi?» er en studie fra et sjøsamisk lokalsamfunn i Finnmark som ser nærmere på hvordan dagens unge i Sápmi selv velger å forme sin identitet og hvilke utfordringer deres identitetsarbeid kan ha for denne generasjonen. Samisk identitet har vært under press på grunn av fornorskningstiden og urfolksstatusen det samiske folket har i Norge. I kapittelet reflekterer de unge over sin samiske identitet i dagens sosiale kompleksitet, og hvordan de forvalter sine identiteter i et skjæringspunkt mellom forskjellige betydninger av det å være same. Pedersen viser hvordan samisk identitet beveger seg fra å være essensialistisk, med vektlegging av slekts- og blodlinjer som vesentlige dimensjoner i det å være same, til å bli betraktet som sosial konstruert i dag. Dette skaper omveltninger og åpner flere muligheter for å skape en mangfoldig kulturell identitet. Den sosialkonstruerte identiteten skapes i interaksjon med andre og handler mer om hva du føler deg som og hvilken tilhørighet du selv velger. Pedersen finner at mange unge same har en både-og-identitet, hvor de veksler på å være same og/eller norsk ut ifra hvilken kontekst de befinner seg i. Slike prosesser handler om menneskers erfaring og opplevelse hvor identitetsarbeid blir en forhandling mellom kontekstuelle muligheter.

Utvidelser

Antologiens siste del tar en annen tilnærming til diskusjoner rundt rasialisering og norskhet, gjennom å utvide måten vi snakker om og teoretiserer bokens tematikk. Gjennom teorien om posthumanisme undersøkes hvordan andregjøringsprosesser kan finne sted gjennom undervisningsmetoder i norsk skole (Ramirez, Kalkman og Engan) og betydninger av materialitet når det gjelder skapelsen av tilhørighet til Norge (Ramirez).

Kapittelet til Carla Ramirez, Kris Kalkman og Laila Engan, «Andregjøring gjennom undervisningsmetoder: En blindsoner i norsk skole?» er posisjonert mellom posthumanisme og dekolonial teori som teoretisk rammeverk.

Kapittelet undersøker hvordan materialiteten i undervisningsmetoder og den fysiske utformingen i klasserommet som brukes i opplæring, samhandler som en aktiv agent i reproduksjon av andregjøring for elever med etnisk minoritetsbakgrunn. I kapittelet vises hvordan didaktiske metoder som gruppearbeid og prosjektarbeid er innlemmet i en vestlig kunnskapstradisjon som gjenspeiler modernitet, individualisme og vestlige pedagogiske idealer. I tillegg vises hvordan den fysiske organiseringen av klasserommet viderefører en vestlig kunnskapstradisjon. Denne europeiske og kontinentale pedagogiske tradisjon tas for gitt som *naturlig* og reproducerer andregjøring for elever som har sin oppvekst i andre verdensdeler, kunnskapstradisjoner og skolesystemer. Gjennom posthuman teori løftes hva materialitet gjør med oss og hvordan den fysiske verden gjenspeiler kulturelle ansamlinger av materiell diskursivitet (Barad, 2007).

Carla Ramirez sitt kapittel, «Betydning av materialitet for tilhørighet til Norge», viser hvordan materialitet er en viktig dimensjon i skapelsen av tilhørighet til Norge. Kapittelet utforsker hvordan følelser, tidligere minner og ting skaper forbindelser mellom tidligere kunnskap og nye erfaringer når ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn skal bli kjent med Norge og skape tilhørighet i deres nye sosiale og kulturelle virkelighet. I Barads teori agential realisme omfavner menneskelig agens også kroppslig materialitet, slik som minner, affekter og fortid. Dette gjøres gjennom en desentreering av agens til å inkludere ikke-menneskelig og mer-enn-menneskelig materialitet (Barad, 2007). Ramirez viser hvordan minner og erfaringer fra opprinnelsesland, følelser og ting virker på oss og med oss gjennom deres kraft og aktørskap. Agential realisme hevder at kunnskap og tilhørighet også har en materiell og kroppslig dimensjon. Kroppslig kunnskap endrer og transformerer seg i møte med nye fenomener, tar nye karakteristikk og vendinger, alltid situert i diskursive, sosiale og materielle sammenfiltringer (Taylor & Ivinson, 2013).

Norskhet i bevegelse

Slik landskapet endrer seg gradvis over tid – som resultat av naturkrefter som vann, vind, is og av menneskelig påvirkning – endrer også forestillinger rundt norskhet seg med innvandring, kulturmøter og globaliseringsprosesser. Slik jordmasser, stein, grus og leire forflyttes og skaper nye sammensetninger og landskap, kan man si at norskhet også er i stadig bevegelse. Sammenkoblinger mellom lokale endringer og verdensomspennende

hendelser – som kolonialisme og imperialism, transnasjonale koblinger, globalisering, migrasjon, mobilitet og kommunikasjonsteknologi – illustrerer den bevegelige og dynamiske forståelse av hva norskhet kan være.

I denne antologien søker vi å utforske og nyansere tanken om norskhet og rasialisering gjennom å se på samfunnsaktuelle fenomener og praksiser hvor slik tematikk kommer til uttrykk i ulike kontekster. Målet er å avdekke tatt-for-gitte forståelsesrammer og normaliserte forestillinger om hvordan vi forholder oss til norskhet, som grenser for norskhet og hvem som kan defineres som norsk i dag. Vi setter søkelyset på praksiser, materialitet og forståelser av rasialisering i sosiale relasjoner og ulike institusjonelle sammenhenger. Med dette arbeidet ønsker vi å skape ny kunnskap om hvordan vi forholder oss til hverandre i det flerkulturelle og etnisk mangfoldige norske samfunnet i dag. Videre ønsker vi å skape kritiske refleksjoner og innsikt i hvordan rasialisering finner sted i det komplekse, høyteknologiske og flerkulturelle Norge. Diskusjoner rundt akkurat dette er viktige for å forstå norskhet i bevegelse.

Antologiens ulike kapitler diskuterer denne tematikken fra ulike empiriske, teoretiske og epistemologiske ståsted og utgangspunkt. Vi enes likevel om et felles prosjekt: å utvide, utforske og kritisere måter vi forholder oss til forestillinger om norskhet. Vi reflekterer over hvordan vi kan forstå norskhet i samtidens heterogene samfunn, og hvilke konsekvenser slike forståelser har for relasjoner mellom majoritet og minoritet i Norge. Vi undersøker også hvordan ideer og forestillinger om det norske henger sammen med praksiser av rasialisering i sosiale relasjoner, og hvilke perspektiver, teorier og fortolkningsrammer vi kan bruke for å teoretisere og kontekstualisere tematikken. I de ulike kapitlene redegjøres for hvordan internasjonale teoretiske perspektiver kan kontekstualiseres til en norsk sosial virkelighet, og på hvilken måte kulturanalyser, post- og dekoloniale studier, hvithetsstudier og posthumanisme kan være nyttige i diskusjoner om norskhet i dagens Norge. Et viktig premiss for de ulike forfattere i denne antologien er at tilhørighet er et av menneskenes grunnleggende behov. I en kronikk skriver Ramirez (2022b) at hvis en bestemt type norskhet skal definere og skille mennesker som norske eller ikke-norske, har vi et tilhørighetsproblem. Hun skriver:

Norge har i dag en oppvoksende generasjon barn og ungdom med familiebakgrunn fra andre land, men med Norge som eneste kulturelle referanseramme og hjemland. Disse mennesker kan ikke defineres ut av felleskapet som ikke norske, og bør slippe å bli møtt med fordommer. (Ramirez, 2022b)

Å definere mennesker gjennom stivnede forestillinger om norskhet, fører til at vi stenger for nyskaping og kreativitet i dagens komplekse og flerkulturelle samfunn. Denne antologien søker nettopp å utfordre disse stivnede forestillinger gjennom å åpne opp for en norskhet i bevegelse.

Forfatterbiografier

Carla Ramirez jobber som førsteamanuensis i pedagogikk ved Institutt for pedagogikk og livslang læring, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Ramirez forsker på mangfold og inkluderings-/ekskluderingsprosesser i hele utdanningssystemet, fra barnetrinnet til høyere utdanning. Ramirez arbeider i interseksjon mellom dekolonial teori, feminisme og posthumanisme, og bruker postkvalitative metoder i sine undersøkelser. Ramirez er LIM-ombud (likestilling, inkludering og mangfold) ved Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap ved NTNU.

Ida Marie Lyså er førsteamanuensis i tverrfaglige barndomsstudier ved Institutt for pedagogikk og livslang læring ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Lyså er antropolog og barndomsforsker og har gjort lengre etnografiske feltarbeid i forskjellige kulturelle kontekster, som Argentina, Kina og Ghana. Hennes forskningsinteresser sentrerer rundt barn og unges hverdagsliv, med fokus på kultur, makt og relasjoner. Hun er redaktør i det nordiske tidsskriftet *BARN*.

Referanser

- Allen, T. W. (1994). *The invention of the white race. The origin of racial oppression*. Verso.
- Ali, S. J. (2023). *Et liv i redningsvest. Dagbokopptegnelser om norsk rasisme*. Cappelen Damm.
- Andersson, M. (2017). Race: A contested and travelling concept. I H. Leiulfstrud & P. Sohlberg (Red.), *Concepts in action: Conceptual constructionism* (s. 284–301). Brill.
- Andersson, M. (2022a). Rase: Et omdiskutert begrep i bevegelse. I C. A. Døving (Red.), *Rasisme-fenomenet, forskningen, erfaringene*. Universitetsforlaget.
- Andersson, M. (2022b). *Rasisme: En innføring*. Fagbokforlaget.
- Apeland, B. G. (2022, 26. september). *Norge lager klasseskille blant flyktingene* [Kronikk]. NRK. <https://www.nrk.no/ytring/norge-lager-klasseskille-blant-flyktingene-1.16113357>
- Ashraf, A. F. (2022). *Norsk nok for de svina* [Kronikk]. oslodebatten.no. <https://www.oslodebatten.no/norsk-nok-for-de-svina/o/5-131-3048>
- Barad, K. (2007). *Meeting the universe halfway. Quantum physics and the entanglement of matter and meaning*. Duke University Press.
- Bangstad, S. (2014). Islamofobi og rasisme. *Agora*, 3–4(31), 5–29.
- Bangstad, S. (2017). Rasebegrepets fortid og nåtid. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 1(3), 233–251. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2017-03-03>
- Bangstad, S. & Døving, C. A. (2015). *Hva er rasisme*. Universitetsforlaget.

- Berg, B. & Håpnes, T. (2002). *Små skritt: Evaluering av Handlingsplan mot rasisme og diskriminering*. SINTEF, Teknologiledelse, IFIM.
- Bhabha, H. (1984). Of mimicry and man: The ambivalence of colonial discourse. *October*, 28, 125–133. <https://doi.org/10.2307/778467>
- Bhabha, H. (1994). *The location of culture*. Routledge.
- Bhambra, G. K. (2014). Postcolonial and decolonial dialogues. *Postcolonial Studies*, 17(2), 115–121. <https://doi.org/10.1080/13688790.2014.966414>
- Bile, A., Nesrine, S. S. & Herz, N. (2017). *Skamløs*. Gyldendal.
- Braidotti, R. (2013). Posthuman humanities. *European Educational Research Journal*, 12(1), 1–19. <https://doi.org/10.2304/eerj.2013.12.1.1>
- Brandal, N., Døving, C. A. & Plesner, I. T. (2017). *Nasjonale minoriteter og urfolk i norsk politikk fra 1900 til 2016*. Cappelen Damm Akademisk.
- Brochmann, G. (2004). Velferdsstatlig utålmodighet i det flerkulturelle Norge. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 21(3–4), 348–360. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3053-2004-03-04-11>
- Castro-Gómez, S. (2021). *Zero-Point Hubris: Science, race, and enlightenment in eighteenth-century Latin America* (G. Ciccariello-Maher & D. T. Deere, Overs.). Rowman & Littlefield Publishers.
- Chinga-Ramirez, C. (2017). Becoming a “foreigner”: The principle of equality, intersected identities, and social exclusion in the Norwegian school. *European Education*, 49(2–3), 151–165. <https://doi.org/10.1080/10564934.2017.1335173>
- Chinga-Ramirez, C. (2018). Om å være farget – betydning av hudfarge for ungdom med ikke-vestlig minoritetsbakgrunn. I M. Øksnes, E. Sundsdal & C. R. Haugen (Red.), *Ungdom, danning og fellesskap: Samfunns- og kulturpedagogiske perspektiv* (s. 153–170). Cappelen Damm Akademisk.
- Daniel, G. R. (2022). Editor’s note. *Journal of Critical Mixed Race Studies*, 1(2), 1–17.
- Døving, C. A. (2022). (Red.). *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene*. Universitetsforlaget.
- Elam, J. D. (2019). Postcolonial theory. I *Oxford Bibliographies Online*. <https://doi.org/10.1093/obo/9780190221911-0069>
- Erdal, M. B. (2021). Om å få høre til: En noe avventende og lavmælt tilnærming til rasialisering. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(1), 87–93. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-06>
- Essed, P. (1991). *Understanding everyday racism: An interdisciplinary theory* (Bd. 2). Sage.
- Fanon, F. (1986). *Black skin, white masks* (C. L. Markham, Overs.). Pluto Classics.
- Faye, R., Lindhardt, E. M., Ravneberg, B. & Solbue, V. (2021). *Hvordan forstå fordommer? Om kontekstens betydning – i barnehage, skole og samfunn*. Universitetsforlaget.
- Frankenberg, R. A. E. (1988). *White women, race matters: The social construction of whiteness*. University of California.
- Friberg, J. H. (2021). Who wants to be Norwegian – who gets to be Norwegian? Identificational assimilation and non-recognition among immigrant origin youth in Norway. *Ethnic and Racial Studies*, 44(16), 21–43. <https://doi.org/10.1080/01419870.2020.1857813>
- Führer, L. M. (2022). Hverdagsrasisme. I C. A. Døving (Red.), *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene* (s. 349–362). Universitetsforlaget.
- Fylkesnes, S. (2018). Whiteness in teacher education research discourses: A review of the use and meaning making of the term cultural diversity. *Teaching and Teacher Education*, 71, 24–33. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2017.12.005>
- Fylkesnes, S. (2019). Patterns of racialised discourses in Norwegian teacher education policy: Whiteness as a pedagogy of amnesia in the national curriculum. *Journal of Education Policy*, 34(3), 394–422. <https://doi.org/10.1080/02680939.2018.1482503>
- Gullestad, M. (1992). Egalitarian individualism. I M. Gullestad, *The art of social relations* (s. 183–200). Universitetsforlaget.
- Gullestad, M. (2002a). *Det norske sett med nye øyne: Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Universitetsforlaget.

- Gullestad, M. (2002b). Invisible fences: Egalitarianism, nationalism and racism. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 8(1), 45–63. <https://doi.org/10.1111/1467-9655.00098>
- Gullestad, M. (2006a). Imagined kinship: The role of descent in the rearticulation of Norwegian ethno-nationalism. I A. Gingrich & M. Banks (Red.), *Neo-nationalism in Europe and beyond* (s. 69–91). Berghahn Books.
- Gullestad, M. (2006b). *Plausible prejudice: Everyday experiences and social images of nation, culture and race*. Universitetsforlaget.
- Haugsgjerd, A. H. & Thorbjørnsrud, K. (2021). Innspill til debatten om strukturell rasisme: Potensial, utfordringer og kritikk. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(1), 78–79. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-04>
- Helland, F. (2019). *Rasismens retorikk: Studier i norsk offentlighet*. Pax forlag.
- Hermansen, A. S. (2016). Moving up or falling behind? Intergenerational socioeconomic transmission among children of immigrants in Norway. *European Sociological Review*, 32(5), 675–689. <https://doi.org/10.1093/esr/jcw024>
- Hermansen, A. S. (2017). Et egalitært og velferdsstatlig integreringsparadoks? *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 1(1), 15–34. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2017-01-0>
- Hervik, P. (2019a). Racialization in the Nordic countries: An introduction. I *Racialization, racism, and anti-racism in the Nordic countries. Approaches to social inequality and difference* (s. 3–37). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-74630-2_1
- Hervik, P. (Red.). (2019b). *Racialization, racism, and anti-racism in the Nordic countries. Approaches to social inequality and difference*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-74630-2>
- Hervik, P. (2022). Critical understanding of racialisation in the era of global populism. *Nordic Journal of Social Research*, 13(1), 1–9. <https://doi.org/10.18261/njsr.13.1.1>
- Herz, N. (2021). *Skal du ikke gifte deg snart? Og alt mamma og jeg burde ha snakket om i stedet*. Gyldendal.
- Kendi, I. X. (2019). *How to be an antiracist*. One World.
- Keskinen, S. & Andreassen, R. (2017). Developing theoretical perspectives on racialisation and migration. *Nordic Journal of Migration Research*, 7(2), 64–69. <https://doi.org/10.1515/njmr-2017-0018>
- Lefdal, H. T. (2023, 6 mars). *Sametingspresidenten opplever hets og trusler etter Fosen-saken*. TV2. <https://www.tv2.no/direkte/jpybz/siste-nytt/640636490fac70b153b3fa72/sametingspresidenten-opplever-hets-og-trusler-etter-fosensaken>
- Lugones, M. (2010). Toward a decolonial feminism. *Hypatia*, 25(4), 742–759.
- Lysvold, S. S. (2019, 1. februar). *Domt for hatefulle ytringer mot samer: – En seier for alle samer i Norge*. NRK. https://www.nrk.no/nordland/domt-for-hatefulle-ytringer-mot-samer_-_en-seier-for-alle-samer-i-norge-1.14410857
- Lødding, B. & Vibe, N. (2011). «Hvis noen forteller om mobbing ...» Utdypende undersøkelse av funn i Elevundersøkelsen om mobbing, urettferdig behandling og diskriminering. NIFU.
- Midtbøen, A. H. (2021). Strukturell rasisme i en strukturelt inkluderende velferdsstat? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(1), 106–115. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-09>
- Midtbøen, A. H. & Kitterød, R. H. (2019). Beskytter assimilering mot diskriminering? Opplevd diskriminering blant innvandrere og etterkommere av innvandrere i det norske arbeidslivet. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 3(5), 353–371. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2019-05-04>
- Midtbøen, A. H. & Rogstad, J. C. (2012). *Diskrimineringens omfang og årsaker: Etniske minoriteters tilgang til norsk arbeidsliv* (ISF-rapport 1/12). Institutt for samfunnsforskning.
- Mignolo, W. D. (2007). Delinking. *Cultural Studies*, 21(2), 449–514. <https://doi.org/10.1080/09502380601162647>
- Mignolo, W. D. (2009). Epistemic disobedience, independent thought and decolonial freedom. *Theory, Culture & Society*, 26(7–8), 159–181. <https://doi.org/10.1177/0263276409349275>

- Mogstad, H. & Larsen, H. K. (2022, 28. april). *Legitimerer nærhet forskjellsbehandling av flyktninger?* [Kronikk]. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/8QMmxr/legitimerer-naerhet-forskjellsbehandling-av-flyktninger>
- Nasser, L. (2022, 10. februar). Jeg er norsk og vil være norsk, men får ofte høre at vi aldri blir norske nok [Kronikk]. *Adresseavisen*. <https://www.adressa.no/midtnorskdebatt/i/qWa19g/jeg-er-norsk-og-vil-vaere-norsk-men-far-ofte-hore-at-vi-aldri-blir-norske-nok>
- Naveen, M. (2022). *Norsk nok*. Res Publica.
- Norges institusjon for menneskerettigheter. (2022). *Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge*. <https://www.nhri.no/rapport/holdninger-til-samer-og-nasjonale-minoriteter-i-norge/?showall=true>
- Pihl, J. (2009). Ethno-nationalism and education. I S. Alghasi, T. H. Eriksen & H. Ghorasi (Red.), *Paradoxes of Cultural Recognition* (s. 111–131). Ashgate Publishing.
- Pihl, J., Holm, G., Riitaoja, A.-L., Kjaran, J. I., & Carlson, M. (2018). Nordic discourses on marginalisation through education. *Education Enquiry*, 9(1), 22–39. <https://doi.org/10.1080/20004508.2018.1428032>
- Prieur, A. (2010). Fargens betydning. Om rasisme og konstruksjon av etniske identiteter: Gjenutgivelse i jubileumsnummer. *Sosiologi i dag*, 40(3), 69–92.
- Quijano, A. (2007). Coloniality and modernity/rationality. *Cultural Studies*, 21(2–3), 168–178. <https://doi.org/10.1080/09502380601164353>
- Ramirez, C. (2022a). Fargeblindhet i norsk skole. I C. A. Døving (Red.), *Rasisme – fenomenet, forskningen, erfaringene* (s. 378–392). Universitetsforlaget.
- Ramirez, C. (2022b, 17. februar). Kan jeg kalle meg norsk? [Kronikk]. *Adresseavisen*. <https://www.adressa.no/midtnorskdebatt/i/bGxWRB/kan-jeg-kalle-meg-norsk>
- Retriever. (2020). *Rasismedebatten i norske medier 01.05.2020–31.08.2020: En medianalyse av rasisme i kjølvannet av drapet på George Floyd og fremveksten av Black Lives Matter-bevegelsen*. Retriever.
- Rogstad, J. & Midtbøen, A. H. (2009). *Rasisme og diskriminering: Begreper, kontroverser og nye perspektiver*. Norges forskningsråd. <https://www.forskningsradet.no/om-forskningsradet/publikasjoner/2009/rasisme-og-diskriminering/>
- Said, E. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.
- Sametinget. (u.å.). *Sametingets handlingsplan mot samehets*. https://sametinget.no/_f/p1/iad6ed3b0-a065-4395-b5a6-7ae1e68b0dd4/handlingsplan-mot-samehets_norsk.pdf
- Sannhets- og forsoningskommisjonen. (2023). *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningpolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*. <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--og-forsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf>
- Seeberg, M. L. (2003). *Dealing with difference. Two classrooms, two countries: A comparative study of Norwegian and Dutch processes of alterity and identity, drawn from three points of view* (Nova-rapport 18/2003). Norwegian Social Research.
- Shakar, Z. (2020). *Gul bok*. Gyldendal.
- Shakar, Z. (2022). *De kaller meg ulven*. Gyldendal.
- Solvang, F. (Programleder). (2022, 8. februar). Neker å vere norsk [Episode i TV-program]. I K. M. Berge (Redaktør), *Debatten*. NRK. <https://tv.nrk.no/serie/debatten/202202/NNFA51020822>
- Spivak, G. C. (1994). Can the subaltern speak? I P. Williams & L. Chrisman (Red.), *Colonial discourse and post-colonial theory* (s. 66–111). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315656496>
- Svendsen, S. H. B. (2014). Learning racism in the absence of 'race'. *The European Journal of Women's Studies*, 21(1), 9–24. <https://doi.org/10.1177/1350506813507717>
- Statistisk sentralbyrå. (2023a). *Innvandrere og norskfødte med innvanderforeldre*. <https://www.ssb.no/statbank/table/05183/>

- Statistisk sentralbyrå. (2023b). 10518: Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. *Folketilvekst, etter landbakgrunn, statistikkvariabel og år*. <https://www.ssb.no/befolkning/innvandrere/statistikk/innvandrere-og-norskfodte-med-innvandrerforeldre>
- Statistisk sentralbyrå. (2023c). *Oversikt over befolkningstallet i Norge pr. 16. mai 23*. <https://www.ssb.no/befolkning/folketall/statistikk/befolkning>
- Synnes, R. M. & Iversen, L. L. (2023). Innledning. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 7(1), 4–7. <https://doi.org/10.18261/nost.7.1.1>
- Taylor, C. & Ivinson, G. (2013). Material feminisms: New directions for education. *Gender and Education*, 25(6), 665–670. <https://doi.org/10.1080/09540253.2013.834617>
- Tjønn, B. J. (2022). *Kvit, norsk mann*. Cappelen Damm.
- Tuppat, J. & Gerhards, J. (2020). Immigrants' first names and perceived discrimination: A contribution to understanding the integration paradox. *European Sociological Review*, 37(1), 121–135. <https://doi.org/10.1093/esr/jcaa041>
- Vertelyt, M. & Li, J. H. (2021). Nordic state education in between racialization and the possibilities of anti-racist strategy: Introduction. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 7(3), 107–112. <https://doi.org/10.1080/20020317.2021.2017217>
- von der Lippe, M. (Red.). (2021). *Fordommer i skolen*. Universitetsforlaget.
- Williamson, T. (2021). *Håndbok for unge antirasister* (T. Jacobsen, illus.). Cappelen Damm.
- Wollscheid, S., Lynnebakke, B., Wanderås, L., & Bergene, A. C. (2021). *Konsekvenser av rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet, religion og livssyn: En kunnskapsoversikt* (NIFU-rapport 2021:22). <https://hdl.handle.net/11250/2978279>
- Wollscheid, S., Alne, R., Bergene, A. C., Karlstrøm, H. & Fossum, L. W. (2022). *Effekter av rasisme og diskriminering på integrering i arbeidslivet. En kunnskapsoversikt* (NIFU-rapport 2022:20). <https://hdl.handle.net/11250/3026126>